

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2022.6.20>**AMBIWALENCJA WOJNY: POGLĄD BADACZY SPOŁECZNYCH.****Illia Khomenko**

*doktor nauk o komunikacji społecznej, kandydat nauk filologicznych, docent Katedry Telewizji i Radiofonii
Dydaktyczno-Naukowego Instytutu Dziennikarstwa Kijowskiego Narodowego Uniwersytetu imienia Tarasa
Szewczenki (Kijów, Ukraina)
ORCID ID: 0000-0001-8591-4431
khomenko_radio@ukr.net*

Volodymyr Fomenko

*dokumentalista filmowy, dziennikarz (Kijów-Czernihów, Ukraina)
ORCID ID: 0000-0003-3427-861X
volya2022@ukr.net*

Adnotacja. Artykuł poświęcono kontrowersjom relacjonującym rosyjsko-ukraińską konfrontację zbrojną. Przedmiotem rozważań jest problem identyfikacji w polu informacyjnym zrozumiałego celu i przyczyn wojny. Logiczne i spójne wyjaśnienie agresji w Ukrainę nie jest przedstawione w przemówieniach polityków Federacji Rosyjskiej i rosyjskich mediów. Autorzy interpretują tę pustą semiotyczną przestrzeń nie jako brak rzeczywistego motywu i celu agresji, ale jako niedostępność takich informacji dla opinii publicznej. Takie założenie opiera się na koncepcji „nieświadomości społecznej” E. Fromma. Istnienie utajonych składników konfliktu odbywa się za pomocą metodologii analizy psychologicznej jako sprawdzonej metody identyfikacji ukrytych motywacji. Wyniki są dalej testowane tradycyjnymi metodami komunikacji społecznej. Zastosowano metodę monitorowania i metodę włączonego nadzoru. Ten ostatni opiera się na doświadczeniach autorów przebywających w strefie bombardowań i ostrzałów przeprowadzanych przez Siły Zbrojne Federacji Rosyjskiej. Autorzy uzasadniają pogląd, że prawdziwe przyczyny i cele wojny są celowo maskowane przez fikcyjne motywacje. Odkrycie to pozostawia otwarte pole dalszych badań mających na celu identyfikację i ustalenie całego zbioru danych dotyczących przyczyn wojny.

Słowa kluczowe: komunikacja społeczna, media, wojna, manipulacja świadomością, psychoanaliza.

THE AMBIVALENCE OF WAR: A SOCIAL RESEARCHERS' VIEW**Illia Khomenko**

*Doctor of Sciences in Social Communications, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor
of the Department of Television and Radio Broadcasting at the Educational and Scientific Institute of
Journalism of Taras Shevchenko Kyiv National University (Kyiv, Ukraine)
ORCID ID: 0000-0001-8591-4431
khomenko_radio@ukr.net*

Volodymyr Fomenko

*Documentary Filmmaker, Journalist (Kyiv-Chernihiv, Ukraine)
ORCID ID: 0000-0003-3427-861X
volya2022@ukr.net*

Abstract. The article is devoted to the contradictions in the coverage of the Russian-Ukrainian armed conflict. The subject of consideration is the problem of identifying the clear purpose and causes of war in the information field. A logical, uncontroversial explanation of the aggression against Ukraine is not presented in the speeches of Russian politicians and the Russian media. The authors interpret this empty semiotic space not as the absence of a real motive and goal of aggression, but as the unavailability of such information for the general public. This assumption is based on the concept of "social unconscious" by E. Fromm. The existence of latent components of the conflict is proven using the methodology of psychological analysis as a proven method of identifying hidden motivations. The results were additionally verified by traditional methods of social communications. The monitoring method and the method of included observation are applied. The latter is based on the authors' experience of being in the zone of bombing and shelling carried out by the armed forces of the Russian Federation. The authors justify the opinion that the real reasons and goals of the war are deliberately masked by fictitious motivations. This conclusion leaves open the field of further research aimed at identifying and establishing the entire array of data on the causes of the war.

Key words: social communications, media, war, manipulation of consciousness, psychoanalysis.

АМБІВАЛЕНТНІСТЬ ВІЙНИ: ПОГЛЯД СОЦІАЛЬНИХ ДОСЛІДНИКІВ

Ілля Хоменко

доктор наук із соціальних комунікацій, кандидат філологічних наук, доцент кафедри телебачення і радіомовлення Навчально-наукового інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка (Київ, Україна)

ORCID ID: 0000-0001-8591-4431

khomenko_radio@ukr.net

Володимир Фоменко

кінодокументаліст, журналіст (Київ-Чернігів, Україна)

ORCID ID: 0000-0003-3427-861X

volya2022@ukr.net

Анотація. Статтю присвячено суперечностям висвітлення російсько-українського збройного протистояння. Предметом розгляду є проблема виявлення в інформаційному полі зрозумілої мети і причин війни. Логічне несуперечливе пояснення агресії проти України не представлено в промовах політиків РФ і російських медіа. Автори тлумачать цей порожній семіотичний простір не як відсутність реального мотиву і мети агресії, а як недоступність такої інформації для загалу. Подібне припущення спирається на концепцію «соціального несвідомого» Е. Фромма. Існування латентних складників конфлікту доводиться за допомогою методології психологічного аналізу як перевіреного методу виявлення прихованих мотивацій. Результати додатково перевірено традиційними методами соціальних комунікацій. Застосовано моніторинговий метод та метод включеного спостереження. Останній базується на досвіді перебування авторів у зоні бомбардувань і обстрілів, які здійснюють збройні сили Російської Федерації. Автори обґрунтовують думку, що справжні причини і цілі війни навмисно маскуються фіктивними мотивуваннями. Цей висновок залишає відкритим поле подальших досліджень, скерованих на виявлення і встановлення всього масиву даних щодо причин війни.

Ключові слова: соціальні комунікації, медіа, війна, маніпуляція свідомістю, психоаналіз.

Вступ. Проблема невідповідності ідеологічних наративів реальним політичним мотивам російсько-української війни поки що не стала абстрактною і безпечною для дослідника інтелектуальною вправою. Робота у цьому напрямку ускладнюється тим, що конфлікт, приховані складники якого вивчаються, перебуває у «гарячій» фазі. Сьогодні у науковій спільноті вже існує усвідомлення того, що амбівалентні комунікаційні прояви конфлікту варто вивчати, адаптуючи до специфіки соціальних комунікацій дослідницьку техніку психоаналізу, яка і була створена для виявлення прихованих і блокованих захисними механізмами смислів. Але поки що увага аналітиків зосереджена на складниках подій, вивчення яких вимагає застосування методології і системи понять Е. Еріксона. Йдеться, наприклад, про сучасну інтерпретацію феномену негативної ідентичності та інших чинників, які спонукають військових здійснювати воєнні злочини на тимчасово окупованих територіях. Автори бачать своє завдання в іншому: виявити за суперечливими ідеологемами справжній смисл подій. **Теоретичним підґрунтям** статті тому є інтелектуально-спадщина З. Фрейда, А. Адлера, К. Юнга, Ж. Лакана, застосована у контексті уявлень Е. Фромма про соціальне несвідоме і сучасної теорії соціальних комунікацій, а також принцип доповненості, сформульований Н. Бором. Суттю останнього є пошук причин явища за межами самого явища і застосування альтернативних методологій верифікації результатів тоді, коли певний метод не створює достатньо підстав для коректних висновків. Конкретні посилання на джерела дано в основному тексті статті. **Актуальність** обраної теми впливає з простого і незаперечного твердження: якщо причини виникнення небезпечного явища не встановлені або визначені хибно – це не дасть змогу ані дослідити це явище, ані запобігти його повторенню у майбутньому. У нашому випадку досліджуваним феноменом є збройне протистояння у центрі Європи, яке відбувається з порушенням законів і звичаїв війни, застосуванням неконвенційної зброї і знищенням цивільного населення. **Предметом** статті є приховані чинники медійного і політичного супроводу агресії, **об'єктом** – комунікаційна підсистема глобального медіапростору, що сформувалася як засіб ведення бойових дій і генерує ідеологічні наративи конфлікту. **Мета** статті полягає в окресленні семантичної невизначеності, зовнішнім проявом якої є амбівалентність і суперечливість версій щодо причин та мети російсько-української війни. Це передбачає виконання наступних **завдань**: моніторингу джерел та вибору матеріалів дослідження: аналізу даних; верифікації результатів у межах можливого для обраної методології. На думку авторів, ключовим для розуміння медійних процесів, пов'язаних з війною, є феномен постійного самозаперечення та алогічності висловлювань політичних пропагандистів. Подібний стан пацієнта і є для аналітика підставою для пошуку прихованих невротичних мотивів, а для соціального дослідника – латентних, неpubлічних складників політики, які не відображаються медіа, але впливають на них. **Матеріалами** праці є оприлюднені політичні наративи, здобуті моніторинговими методами і переосмислені в контексті обсерваційно-польових досліджень. Інтерпретовано дані у пізнавальному ключі тієї частини психоаналізу, що вивчає феноменологію «соціального несвідомого». У межах достовірності методу перебувають і **результати** дослідження. В умовах воєнного стану учений, не причетний до державних таємниць і не допущений до секретної інформації – може

виявити зони неочевидності та непрозорості в інформаційному полі. Але заповнення цих «білих плям» потребує ресурсів і повноважень, які недоступні для науковців і потребують іншого рівня компетентності.

Автори висловлюють глибоку подяку к. пед. н. Юрію Єлісєвенку за допомогу у підготовці емпіричної частини цієї розвідки. Коли роботу вже було завершено, «YouTube» поширив відеоінтерв'ю російського опозиціонера, історика Андрія Зубова журналісту і політологу Пітеру Залмаєву (Залмаєв, 2022). І згадане інтерв'ю, і його обговорення на форумі вміщує думки, багато у чому схожі на висновки запропонованої статті (хоча і обґрунтовані іншими фактами) – що можна вважати незалежним підтвердженням наведених нижче даних.

Соціальним дослідникам, що працюють сьогодні в Україні, нема потреби пояснювати, яким чином війна впливає на методологію наукової праці. Більшість з них опинилася у становищі, схожому на те, в якому працював К. Поппер у часи Другої світової (Popper, 1947) чи у значно складнішому. Евакуація, еміграція, блокада (з усіма ризиками перебування в оточеному місті під вогнем), а у найгіршому випадку – окупація зумовлюють необхідність покладатися на пам'ять там, де за інших обставин варто було б пошукати додаткові джерела, змиритися з втратою особистих архівів і неможливістю працювати у розбомблених бібліотеках. У приміщенні, де набирається текст цієї статті, вікна були вибиті вибуховою хвилею, двері і стіни пошкоджено уламками міни, а з чотирьох бібліотек поблизу (включаючи університетську і обласну наукову) не вціліло жодної. Але ці умови – комфортні порівняно з тими, коли доводилося передавати матеріали на кафедру стільниковим зв'язком, диктувати текст, використовуючи залишки енергії в акумуляторі мобільного телефону і знаючи, що зарядити його нема де, а завтра ворожі танки можуть прорватися до твого кварталу. Сьогодні відносна тиша (яка нечасто, лише два-три рази на день переривається повітряними ракетними тривогами) і наявність інтернету дозволяє упорядкувати бібліографічний апарат та систему аргументації.

Останнє як раз зробити дуже непросто. Адже у збройного протистояння України і Росії не існує пояснення. Тобто, позиція українців, які чимдуж, втрачаючи щодня кращих людей, відбивають збройний напад на свою землю, апріорно зрозуміла. Вони захищаються. Але ані світова спільнота, ані самі росіяни не почули конкретного зрозумілого визначення того, чому і навіщо 24 лютого 2022 року збройні сили РФ розпочали бомбардування мирних міст і вторгнення за кількома напрямками на українську територію.

Ускладнений навіть кількісний аналіз причин, які оприлюднюють російські політики і медіа. Інформація оновлюється постійно. До несуперечливої системи нові і старі аргументи звести неможливо. Офіційні спростування на рівні авторитетних міжнародних організацій не беруться до уваги. «Денацифікація», «демілітаризація», «загрози Росії», «страждання Донбасу» (регіону, що зазнав катастрофічних втрат внаслідок розпочатих Росією бойових дій), «допомога братньому народу, поневоленому київською хунтою» (законно обраною владою; згодом кліше «братні народи» змінилося іншим – «єдиний народ», що не вплинуло на застосування проти цього народу касетних бомб і важких вогнеметних систем), «захист російськомовного населення» (яке проклинало російською мовою у бомбосховищах російських «визволителів»), «боротьба з колективним Заходом», «боротьба з колективним Ханааном» (тобто, ідейне протистояння бездуховному пануванню наживи, дивне з боку такої корумпованої держави, як РФ). Це – далеко не повний перелік мотивувань, жодне з яких не може бути раціональним поясненням стану речей. У це непросто повірити, але настав час, коли не публіцисти і науковці, а дипломати почали висловлюватися про позицію Російської Федерації як про патологічну, пов'язану з психічною неадекватністю. Ось цитата з офіційного сайту ЄС і належить вона Ж. Боррелю, Верховному представнику Європейського Союзу із закордонних справ і політики безпеки, Віце-президенту Європейської комісії:

«...Під час свого виступу в Раді (Раді Безпеки ООН – авт.) Лавров (російський міністр закордонних справ – авт.) поширив відому російську пропаганду, намагаючись виправдовуватися необґрунтованими абсурдними звинуваченнями щодо так званого «нацистського режиму» в Україні. Він здавався не здатним сприймати реальність, таким, що мешкає у паралельному Всесвіті» (Borrell, 2022).

Прагнення пояснити війну у центрі Європи, яка може перетворитися на глобальний катаклізм, колективним божевіллям росіян, «шизофазизмом», (поширений в російських опозиційних колах неологізм проф. Михайла Епштейна), «індукованою маячнею» (характеристика художника і лікаря-психіатра Андрія Більджо) приваблює своєю простотою, як і будь-яке розумне пояснення незрозумілої ситуації. Але, не заперечуючи визначених згаданими дослідниками психосоціальних девіацій у російському соціумі (і зокрема, у царині соціальних комунікацій РФ), акцентуємо увагу на суттєвому спостереженні. За вдаваною ірраціональністю подій простежуються досить прості, зрозумілі і логічні мотиви. Виявити їх шляхом моніторингу і аналізу політичних висловлювань та пропагандистських наративів складно. Вони лежать зовсім не в тій царині, до якої намагаються привернути увагу громадськості за допомогою медіа та публічних висловлювань державних діячів. Але навіть специфічний символізм російської політики насправді стає досить прозорим і зрозумілим – якщо взяти до уваги реальний стан речей, а не намагатися відшукати раціональне зерно в нагромадженні симулякрів.

Розглянемо як аргумент на користь сказаного ситуацію з загрозою «колективного Заходу», реакцією на яку і стало вторгнення РФ в Україну. У російському медіапросторі відторгнення від України Криму тлумачиться як початок «російської весни». Вважають, що першим словосполучення «русская весна» використав 24 лютого 2014 року російський публіцист Єгор Холмогоров (Kholmogorov Egor Stanislavovich – biography, dossier, assets, 2022). Заради наукової об'єктивності спробуємо відновити етимологію цього словосполучення.

Сам Холмогоров стверджує, що вигадав згадану дефініцію на мітингу у Криму 23 лютого. Стаття, де вислів було поширено, в оригіналі і подальших передруках подається з посиланням: «Опубликовано: «Свободная Пресса» (svpressa.ru) 24 февраля 2014» (Холмогоров, 2015). Вторинність вислову – очевидна. Він був гротескним переключенням назви «Празька весна» – події 1968 року (чеськ. «Pražské jaro», словацьк. «Pražská jar») і подальших самовизначень акцій громадянського спротиву у різних країнах. Несумісність моральних пріоритетів та історичних реалій «Празької весни» з інспірованою російськими секретними службами спецоперацією в Криму змусила Холмогорова відмежуватися від асоціацій з антитоталітарними рухами і відшукати у далекому минулому семантично менш точний, але політично більш прийнятний для нього наратив (з метою максимально коректної передачі змісту російські першоджерела, що є доказовою базою дослідження, тут і далі цитуються мовою оригіналу – авт.):

«Некогда 1848 год называли «весной народов». Но тогда царская власть, исправно давившая венгров в интересах австрийцев, нигде не решилась использовать в своих целях пробуждение славян» (Холмогоров, 2015 : 73).

Заради справедливості підкреслимо: думка, що у ХХІ столітті політичну катастрофу цілком можуть назвати весною – була озвучена задовго до виникнення «русской весны» і хештегу «#Кримнаш». Подібна загроза сприймалася як імовірний ідеологічний супровід спроби плутократичної системи перейти у нову якість (з керованою демократією до авторитарно-мілітаристської, так званої «гарнізонної» (Lasswell, 1941) держави). За таких умов імідж мілітаризованої диктатури, націонал-шовіністські та неоімперські гасла будуть лише маскувати незмінну сутність плутократії так само, як раніше маскували її гасла ліберальні. Подібна модель дійсності була прогнозована у радіоп'єсах І. Хоменка та В. Фоменка «Утопія» і «Губернатор», що транслювалися Українським радіо у 2006 та 2009 роках (Хоменко, 2015).

Отже, симулякр, що мав назву «русская весна», був впроваджений у суспільну свідомість 24 лютого 2014 року. Зважимо, що напала Росія на Україну у 2022 році – теж 24 лютого. Але вісім років тому Холмогоров не був відомою постаттю в українському медіапросторі. Заговорили про нього у вересні цього року, коли він висловив тези про те, що «жива Україна – це смерть Росії» і про необхідність штучного переривання українського етногенезу (Живая Украина – это смерть России: шокирующее признание рашиста Холмогорова, 2022; «Майн кампф» Холмогорова, 2022). Тому майже непоміченим залишилися його слова, поширені російською пресою 27 лютого. Тоді він стверджував, ніби аргументи щодо конфлікту між РФ і Заходом, країнами НАТО – неправдиві, створені від імені Росії українськими фахівцями з інформаційно-психологічних операцій:

«Цель украинской пропаганды проста – спровоцировать третью мировую войну. Сгорел сарай, гори и хата. Киев хочет начать прямой конфликт между Россией и НАТО в надежде на то, что он перейдет в обмен ядерными ударами. Они, конечно, безумцы и подонки, но идут к цели последовательно и уверенно» (Марков, 2022). Знаковим у наведеній цитаті є маніпулювання категоріями суб'єктності і об'єктності. Київ, Україна тлумачиться як суб'єкт політики, здатний рухати інші народи, мов фігури на шахівниці, як сила, здатна розпочати конфлікт між ядерними державами. При тому українці, що (виходячи з логіки попереднього абзацу) мають чинити мало не містичний вплив на інші народи, далі визначаються Холмогоровим як «... зомбированные сектанты» лише на тій підставі, що вони захищаються. (Можливо, цитований текст вміщує описку, але описка це знакова; подібні помилки як раз і пригортають увагу дослідника прихованих мотивів). Подібна амбівалентність спостерігається і в інших дописах цитованого автора. Якщо взяти до уваги, що думка, ніби в Україні РФ воює з «колективним Заходом і НАТО» згодом стала офіційною позицією російської влади («Звільнення» земель і війна з колективним Заходом: про що заявили Путін і Шойгу у своїх зверненнях, 2022) – то, за логікою Холмогорова, вище керівництво Росії теж працює на українські центри психологічної війни. За цим абсурдом – простежується раціональність. Окреслюється якась причина, що справді спонукає РФ до знищення України у будь-який спосіб та під будь-яким приводом – але не може бути озвучена. Амбівалентність з погляду психоаналітика свідчить про наявність витісненого, неусвідомленого складника проблеми. Саме це приховане прагнення і визначає ситуаційну динаміку. Але визнати наявність цього невротичного комплексу хворий без допомоги лікаря не здатен. «На рівні несвідомого суб'єкт завжди бреше. І брехня ця є засобом, яким користується він, щоб висловити з цього приводу істину...» (Lacan, 2013).

Наскільки коректно застосовувати психоаналітичний підхід до вивчення проблематики війни і миру? Подібна постановка питання є вирішальною для визначення обґрунтованості авторських висновків. Адже ще К. Г. Юнг у «Тавістокських лекціях» визначив межі можливого для психологічного аналізу як інструменту дослідження колективного несвідомого (Jung, 1935). На думку авторів, глибинна психологія насправді достатній методологічний інструментарій виявлення прихованих чинників не тільки психічного, але і соціального характеру. Тобто, створила саме ту методологію пізнання, яка потрібна у контексті теми статті.

Фрейд стверджував: «...суперечність між індивідуальною психологією і соціальною психологією (чи то психологією мас), що видається на перший погляд вельми значущою, виявляється при ретельному дослідженні не настільки суттєвою» (Freud, 2013). Але стосовно соціальних феноменів висновки психоаналітика матимуть гіпотетичний характер, оскільки суспільство у стані війни – це не пацієнт на кушетці в затишному кабінеті лікаря. Отже, побудувавши гіпотезу на підставі аналізу, варто визначити подальший шлях верифікації дослідження.

Припустимо, що «простір індукованої маячні», на який, за Більджо, перетворилася Росія, амбівалентність прагнень (чим, власне, і є згаданий вище шизофашизм), масове нерозуміння мети і причин війни

і невмотивований негативізм багатьох росіян до українців пояснюється феноменом «...соціального несвідомого», про яке писав Е. Фромм. Соціальне несвідоме – це інформація, яку «...суспільство не може своїм членам дозволити довести до свідомості, якщо воно має намір і надалі успішно функціонувати на підставі власних суперечностей» (Fromm, 2009). Тоді ці суперечності будуть виявлятися на всіх рівнях функціонування соціуму, і насамперед на інформаційному, медійному, ідеологічному. Вони не просто матимуть характер соціальних фікцій, що, за Адлером, скеровують споживачів медіапродукції на хибні або нездійсненні цілі (Адлер, 1997). Енергетика цих явищ буде значно потужнішою, оскільки виконавці спеціальних інформаційних завдань самі перебуватимуть у стані соціальної невизначеності. З одного боку, така робота передбачає високий рівень мотивування, а з іншого – високий рівень ризику і відповідальності перед замовником. Причетні до спецпропаганди не регламентовані законами і моральними нормами цивільних медіа, але і їх захищають закони і правила, звичні для звичайного журналіста. Подібний стан речей ускладнює розуміння латентного мотиву тої чи іншої інформаційної акції – і одночасно спрощує його пошук. Тут доречна аналогія з фізикою. Ще у тридцяті роки минулого століття Н. Бор стверджував (наводячи як приклад соціальної інтерпретації цього фізичного принципу як раз психоаналіз), що слід доповнити інформацію про досліджувану систему, якщо неможливо встановити її природу, залишаючись у межах самої системи (Bohr, 1935). Інакше кажучи, якщо аналіз соціальних комунікацій не дозволяє встановити істину – треба шукати відповіді на запитання за межами інформації, здобутої шляхом аналізу комунікаційного контенту. Але поштовхом для розширення парадигми дослідження мають стати риси, виявлені в інформаційному просторі, зокрема, ті прояви амбівалентності, на які зважає психоаналітик, встановлюючи попередній діагноз.

Не складно перекоонатися, що амбівалентність притаманна російському політичному мисленню вже на рівні створення стратегічних ідеологем. Намагаючись якщо не пояснити, то хоч якось окреслити те, що може запропонувати сучасна РФ замість радянської ідеології, самі автори концепції «русской весны» потрапляють у тенета невизначеності, блукають серед катахрез, які неможливо пояснити, спираючись на логіку та діалектику.

«И вот я думаю... И вот я думаю, что же такое – вот этот вот таинственный, глубинный русский код, за который можно сражаться, за который можно отдать жизнь? Что это за восхитительная чудесная сущность? Он очень трудно выразим. Есть в жизни явления, которые невыразимы. Для этого не найти слов». Наведені слова цитуються за аудіоподкастом І. Панкіна (Панкин, 2022) і належать Олександрову Проханову, письменнику, лідеру «Изборского клуба», ідейного осередку «русского мира».

Ми не випадково звертаємо увагу на висловлювання Проханова. Так само як і Холмогоров, він належить російському «соціальному несвідомому» значно більшою мірою, ніж звичайний письменник і журналіст. Холмогоров озвучив конструкт «русская весна», у день, що символічно збігся з датою нападу на Україну. Проханов заявив напередодні війни, що збройне протистояння РФ і України неминуче. «Проханов перечислил аргументы Путина: «Украина создает ядерное оружие»; «НАТО уже почти освоило Украину. Созданы натовские мощнейшие центры, базы». Но главными Проханов назвал слова Путина о нарушении исторической справедливости (Томина, 2022)». Наведемо ще кілька цитат з виступів Проханова.

«Мы остановились на это время. У нас был перекур. Мы перекуривали с 14-го по 22-й год. Этот перекур кончился. И все, что сейчас происходит на Украине, этот грохот взрывов, эти муки беженцев, эти пули, которые пронзают наших солдат, мне кажется, что они впиваются в меня. Эти младенцы с оторванными ручками и ножками, мне кажется, они умирают у меня на руках. Я мучаюсь, что я не там в это время» (Панкин, 2022).

«Так распорядилась судьба, что мне довелось увидеть за мою жизнь 16 войн. Начиная от Даманского, войны на азиатском, африканском континентах, война в Приднестровье, война на Донбассе, где я был во время Дебальцевского котла. А теперь, когда началась эта грозная, эта победная, эта священная война, я остался здесь, дома, в Москве. Но я посылаю туда, вслед за моими войсками, мою душу, мои стихи, мои крохотные репортажи, потому что каждый стих – это выхваченные мгновение на этой огромной войне, мгновение, которое я хочу запечатлеть, не дать ему исчезнуть. Эти стихи – моя поддержка, моя сильная поддержка тем, кто сегодня участвует в этой грозной военной спецоперации...

...Домов разрушенные глыбы, // Под фонарем забытый труп. // А вы ноктюрн сыграть могли бы // На флейте минометных труб?

...Паленых сел печальный запах, // Тоскливый вой сирот и вдов. // Горит закат, идём на запад // Среди дымящих городов.

...Жилой квартал месили «грады», // Их оборона шла на убыль. // Убит комбат, ему наградой // Послужит мертвый Мариуполь.

...Я бил в упор по амбразуре, // Вокруг свинца и стали пляска, // На обгоревшей арматуре // Висела детская коляска.

...Нас разрывали бомбы и ракеты, // Вошли в село, колонной пыльной встали. // Нас женщины встречали без букетов. // Своих детей они под танки клали.

...Пули пели соловьями, заливались, // Наземь падали славяне, убивались.

...Мой позывной – Скворода, // Перед атакой выпил водки, // Чтобы шипели города, // Как караси на сквородке» (Проханов, 2022 б).

Нагадаємо, наведені висловлювання і римовані рядки належать одному з провідних ідеологів «русского мира», письменнику і публіцисту Олександрову Проханову. Вони дуже цікаві з погляду психоаналітика.

Відомо, що одним з методів виявлення патологічних мотивацій є аналіз помилок і обмовок, не того, що пацієнт хотів сказати, а того, що він вимовив випадково. В межах одного висловлювання Проханов засвідчує, що перебуває у Москві, але називає свої твори репортажами. Журналіст з його досвідом технічно не може не знати, що репортаж створюється тільки з місця події, на підставі власних польових спостережень; натомість імітація репортажу (або так званий псевдоевристичний репортаж) є смертним гріхом для репортера. Так навіть жартувати не можна (подібні «жарти» на радіо кілька разів провокували афективну реакцію аудиторії). Зафіксувати ж «миттєвості війни», перебуваючи в глибокому тилу, неможливо. Спогади Проханов починає з Даманського – збройного конфлікту СРСР і КНР, що у контексті сучасних російсько-китайських взаємин досить показово. Нагадаємо, що проти китайських сил вторгнення тоді було застосовано зброю масового знищення – реактивні системи залпового вогню «град».

Він визнає, що був у 2014 році на південному сході України (Дебальцевський котел) – отже, не може не знати справжньої ролі, яку зіграли російські спецслужби і силові структури у розпалюванні війни, але елімінує це знання за межі презентованої їм матриці реальності. В авторських монологах і віршах нав'язливо присутня тема інфантициду, вбивства дітей. (Письменник скаржитися, що перебуває не там, де дітей вбивають, але щиросердно підтримує армію, яка це робить). При тому приписує цивільному населенню окупованих територій відверто патологічні вчинки, знову ж пов'язані з дітовбивством. (Автори можуть засвідчити, що під, точніше, у російські танки українці жбурили не дітей, а пляшки з «коктейлями Молотова», які, до речі, були більш доступні в оточених містах, ніж питна вода: після 24 лютого «коктейлів Молотова» приготували багато. Неозброєні дорослі справді ставали на шляху ворожої бронетехніки, таке траплялося. Але ідея покласти немовля під гусеницю, у «мертву зону» танку, якої танкіст не бачить, ніяк не могла сформуватися у свідомості адекватної людини).

В усіх культурах – діти є символом майбутнього, прийдешнього дня. Нагадаємо назву газети, яку редагує Проханов – «Завтра».

(Взагалі, для лікаря-психоаналітика, що звик застосовувати метод вільних асоціацій, своєрідний символізм політичного мислення російської еліти міг би дати чимало цікавих даних. Згадаймо, наприклад, назву ліберально-демократичної партії, «ЛДПР», яка перегукується з політичним симулякром «ЛД», фіктивної організації ліберальних демократів, створеної радянськими секретними службами в межах спецоперації «Синдикат 2». Чи захоплення лідером РФ старими автомобілями «Волга» (За «Волгу» для Путіна на «Юле» просять 21 млн. Очень мутная история, 2018). Розглянемо цей акт не з технічного, а з семантико-символічного погляду: за твердженнями голови «Газпрому» О. Міллера, двадцять перше століття буде століттям газу (В «Газпроме» считают, что XXI век станет «золотым веком газа», 2012); за словами опозиціонера Б. Немцова, політичне вбивство якого стало одним із символів російської сучасності – «Газпром» є проектом Путіна (Немцов утверждает, что Газпром – личный проект Путина, 2008); модель путінської «Волги», як відомо, має назву «Газ 21»; так само цитована відеограма Проханова має назву «Алеюший восток», що відповідає назві китайської копії радянської автівки «Газ 21» – «Дунфан Хун», йдеться про модель «Dongfanghong BJ760» (Dongfanghong BJ760, 2022). Додамо, що в РФ вийшла книга Михайла Делягіна і В'ячеслава Шейнова «Империя в прыжке. Китай изнутри. Как и для чего «алеет Восток». Главное событие XXI века. Возможности и риски для России» (Делягин, Шейнов, 2015). Делягін разом з Прохановим та іншими членами «Ізборського клубу» підготував також збірку «Завтра война! Вооруженные силы и военная реформа в России» (Завтра война!, 2013). А тезу про неминучість вторгнення РФ в Україну, як вже згадувалося, Проханов озвучив 22 лютого цього року (Томин, 2022), тоді, коли повномасштабна війна справді була ще «завтра», точніше, післязавтра. Але – наукова інтерпретація і верифікація подібних спостережень виходить за межі обраної теми і можливостей авторської методології; їх варто взяти до уваги лише як непряме свідчення того, що за вдаванням ірраціоналізмом російської ідеології може приховуватися досить проста раціональність, а символізм її – елементарний та зрозумілий).

Повернемося до аналізу віршованих рядків Проханова. Письменник естетизує те, що заперечує офіційна Москва – застосування зброї масового знищення, «градів», проти житлових кварталів, але разом із тим намагається поєднати лінгвістичні дискурси реальності (де війна називається війною) і пропаганди (згідно з яким війна – це спецоперація). Двозначність, роздвоєність присутня на всіх рівнях його поезії, починаючи з лексичного (про вбитого на війні ніяк не скажеш, що він «убивался»; «паленые села» – нонсенс, гра слів, яка ґрунтується на застосуванні блатного аргю: «паленый» – фальшивий, несправжній («паленая водка»); натомість село може бути «горящим» або «сгоревшим»; «тоскливый вой сирот...» – це образ-перевертень: дитина – не вовк, вона може лише стогнати, плакати, благати; навіть поранене чи покинуте щеня скиглить в останні хвилини життя, але не виє). У деяких випадках психопатологічна природа висловлювань неочевидна поза культурно-історичним та ситуаційним контекстом. Але вона стає зрозумілою і прозорою, якщо проаналізувати асоціації, які викликає текст.

Рядок «...а вы ноктюрн сыграть могли бы на флейте минометных труб» – вільне цитування Маяковського. Володимир Маяковський у «Містерії-буфф», теж глибоко амбівалентному тексті, поєднанні містерії, тобто тайнства і буфонади («Мистерия-Буфф»: неудобная утопия, 2022) жорстоко висміяв спробу примирення класових антагоністів. Але саме на спробі створити патріотичний симулякр з поєднання антагоністичних ідейних течій ґрунтується один з провідних маніпулятивних наративів «Ізборського клубу», лідером якого є Проханов. Нагадаємо, що персонажу «Містерії...», «Соглашателю», що сподівався на щось подібне, «...с обеих сторон наkostenяли» (Маяковский, 2022).

Позивний невідомого, що п'є горілку перед атакою, «...чтобы шипели города, как караси на сковородке» – «Сковорода». Цей нібито «поетичний репортаж», записаний для російського телебачення, з незначною відмінністю від телеверсії друкувався серед віршів добірки «Алеюший восток» у квітневому номері газети «Завтра» (Проханов, 2022 а). Відмінність полягала у дієслівному часі. Персонаж з позивним «Сковорода» в газетній версії тільки збирався хильнути оковитою, а в телевізійній – вже випив. (Хронологія цитованих текстів взагалі не менш заплутана, ніж зміст: принаймні частина творів, визначених автором як поетичні репортажі, публікувалася ще раніше, (Проханов, 2017)). Цікавою для психоаналітика є і верстка першої шпальти, де надруковано згадану добірку. Візуально послідовність вміщених у газеті смислоутворювальних елементів сприймаються у такій послідовності: «Завтра... Цена договорная. Газета Государства Российского. Александр Проханов. Алеюший восток»). Але незалежно від дати створення тексту про «Сковороду» – телепередача, де читав його Проханов, була завантажена на «Ютуб» 22 травня 2022 року (Проханов, 2022 б). Тобто, вже після знищення російським обстрілом будинку-музею філософа Григорія Сковороди на Харківщині (ніч на 07. 05.2022), події, яка була розцінена світовими медіа як акт вандалізму, в зв'язку з яким виникли пропозиції про виключення РФ з ЮНЕСКО (Гаєвська А., Сметана М., 2022; Армія РФ вдарила по музею Сковороди на Харківщині: поранено чоловіка, будівля майже знищена, 2022; Окупанти СПЕЦІАЛЬНО знищили музей Григорія Сковороди! Для чого?, 2022; «Не кожен терорист додумався». Зеленський відреагував на ракетні обстріли музею Сковороди та Одеси, 2022; Знищення музею Сковороди. Українці порівнюють Росію з ІД і закликають виключити з ЮНЕСКО, 2022).

Феномен несвідомого прагнення до самоприниження і самовикриття внаслідок внутрішнього конфлікту добре відомий психоаналітикам. Пояснити чимось іншим причину поширення письменником подібних творів – складно.

Останнім часом думки про психопатологічну природу російської ідеології стали загальним місцем. Аналіз відповідного контенту і апарат посилань вміщено у джерелі (Хоменко, Єлісєнєнко, Фоменко, 2022). Утім, проявом психічної хвороби вважав комуністичну риторику Проханова («...врача ему надо!») анонімний учасник вуличного опитування ще кілька років тому (Что такое Изборский клуб, 2015). І це на рівні побутового мислення зрозуміло: адже містичний ірраціоналізм «русской весны» ніяк не корелюється з марксистськими поглядами на первинність матерії і роль базису у суспільстві.

Але зовсім не зосередженість на творчості окремих письменників і публіцистів спонукає нас до пошуків причин притаманної їм амбівалентності. Можна розширити вибірку за рахунок російських телеканалів і радіостанцій, залучити до додаткових моніторингів і фактчекінгу незалежних експертів, скористатися готовими даними щодо суперечностей у визначенні мети і причин вторгнення РФ (ці дані є у статтях «Вікіпедії», присвячених російсько-українській війні). Результат буде незмінним. Велика кількість пропагандистських кліше, виявлених в процесі пошуку, не дозволить сформулювати інтегральний несперечливий комплекс пояснень того, що відбувається. Наведемо як приклад версію, з якою авторам довелося ознайомитися вже тоді, коли дослідження було майже завершено. Вона належить російському мережевому публіцисту Вецькому. Його стаття «Какова реальная цель и смысл СВО» певно, є відгуком на деякі неявні політичні процеси в Кремлі, що почалися на тлі успіхів ЗСУ. На його думку, жодне з офіційних пояснень причини спецоперації не відповідає дійсності, жодне декларована російською владою завдання – не досягне застосованими методами, і що у війні існує «...латентная цель: децимация русских», що має «...результат: тысячи убитых мирных жителей и русских военных, сравненные с землей города Новороссии» (Вецкий, 2022). Залишимо за межами обговорення всі антиукраїнські кліше, якими оперує автор, а також його цілковитий негативізм щодо України. Підкреслимо тільки два факти. По-перше, навіть російські фанатичні націонал-патріоти не можуть пояснити те, що відбувається. По-друге – версія з «децимацією росіян» (тобто, вибірко-вим вбивством, стратою кожного десятого) може бути частково справедливою, але тільки якщо йдеться про другорядне призначення війни. Гіпотеза, ніби спецслужби РФ використовують бойові дії для знищення протестного електорату, маніпулятивним шляхом скерованого проти хибної цілі – України, або зменшення боєздатної частини населення ОРДЛО (яке навряд чи вписалося б в реалії путінської Росії), висувалася і раніше. Але ставити світ на межу ядерної катастрофи заради подібного результату, враховуючи демографічну ситуацію в РФ, не було жодної потреби. Докладніший аналіз сукупності наративів російської спецпропаганди з погляду логічної сумісності можна знайти у статті (Хоменко, Єлісєнєнко, Фоменко, 2022).

Отже, на підставі викладеного можна стверджувати, що реальні причини і мета війни з Україною – не озвучені; що ці причини і ця мета морально не припустимі настільки, що спиратися на них російська пропаганда не може, а ті, хто долучається до цієї інформації, опиняються у стані перманентного внутрішнього конфлікту, який виявляється в невротичних проявах публічної поведінки та амбівалентних висловлюваннях; що розголошення цих причин небезпечно не тільки з огляду на зовнішньополітичні причини, але і тому, що мало хто з росіян погодився б за них вбивати і вмирати.

Можливо, один із смислових ключів до ситуації пов'язаний із згаданим вище символічним ставленням до газу, до російських енергоресурсів. Відомо, що видобуток газу не просто скерував економіку РФ на ресурсозалежну модель. Країна стала на шлях компрадорського капіталізму, інтегрованого у владні структури. У науковій літературі описано конфлікт між продуктивними силами Росії і компрадорським капіталом, не зацікавленим у виникненні альтернативних моделей розвитку, а отже, нових центрів економічного і політичного впливу (Шкаратан, 2011). Пересічні росіяни не є бенефіціарами «газової економіки»: злидні, в яких живуть люди вздовж траси газопроводу «Дружба», багато разів демонструвалися незалежними медіа,

наприклад, у документальному фільмі Віталія Манського «Труба». Виникнення конкурентних джерел видобутку енергоносіїв у європейській країні, що має розвинену газотранспортну систему, могла підірвати економічні засади існування сучасної російської влади і підштовхнути РФ до змін та осучаснення моделі розвитку. В межах цього процесу могло не знайти місця для політико-економічних кіл, які вважали безальтернативною думку про одвічну залежність Європи від російських енергоносіїв. Анексія Криму практично збіглася у часі з винайденням в Україні, зокрема на шельфі Чорного моря, великих запасів газу (Попова, 2012; Кравець, 2012; Хоменко, 2016). А незадовго до 24 лютого 2022 року в Україні почали впроваджуватися плани видобутку і транспортування газопроводом «Дружба» до Європи «зеленого водню». Планувалося зробити це з використанням потужностей Запорізької АЕС, зайнятої зараз російськими військами (Як в Україні можна добывать «зелений» водород», 2020; В Україні реалізують перший проєкт з виробництва водню, 2021; Нечипоренко, 2021; Інтерв'ю Прем'єр-міністра України Дениса Шмигала німецькій газеті «Handelsblatt», 2021; Bastian, Münchrath, 2021). Коли цю статтю було майже завершено, РФ розпочала масовні ракетні удари по критичній інфраструктурі України, зокрема, енергетичних об'єктах. Окупантами було заміновано греблю Каховської ГЕС і поширено нічим не підтвержені повідомлення про загрозу диверсії з боку України. Натомість, Головне управління розвідки ЗСУ проінформувало громадськість про підготовку РФ підризу греблі як диверсійної операції «під чужим прапором» (Воронцова, 2022). Прозвучала також офіційна інформація, принципово важлива в контексті статті. Президентом України Володимиром Зеленським у виступі перед учасниками засідання Ради Європи було озвучено дані про критичну загрозу системі охолодження реакторів Запорізької АЕС у разі, якщо греблю каховського водосховища буде підірвано:

«Цей російський теракт може залишити Запорізьку АЕС без води для охолодження. Вода для ЗАЕС береться саме з Каховського водосховища...» (Бачина, 2022).

«Зараз складається враження, що ми виходимо на новий етап загострення російсько-української війни, де нагнітання росіян навколо ядерної «брудної бомби» стосується, на мою думку, Запорізької АЕС. Вчора було повідомлення про незрозумілі дії росіян на сховищі сухих відходів ЗАЕС...» – повідомив 27 жовтня 2022 аналітик Defense Express Сергій Згурець (Візит директора ЦРУ до Києва свідчить про ескалацію війни з боку РФ, – Згурець, 2022).

На момент завершення статті – ракетні обстріли України тривають, завдано ударів по атомних електростанціях та місцях видобутку газу (Блант, 2022; Загородня, 2022); оприлюднена і нова мета вторгнення – боротьба з дияволом на українській території, тобто «десатанізація України» (Залмаєв, 2022; Черкасов, 2022). Подібні факти цілком вкладаються у концепцію «соціального несвідомого». Конкурентні моделі розвитку сусідніх держав можуть спровокувати конфлікти. Але приховувати їхні причини від власного народу, маскувати реальні цілі боротьби неправдоподібними фікціями – немає підстав: ситуація впливає на всіх. Несправедливість, незаконність і непрозорість – пов'язані, але не тотожні категорії. Якби міждержавні конфлікти, які передбачають як правоту, так і неправоту сторін, не виникали, не було б потреби в ООН, міжнародному праві, міжнародних та міждержавних судово-арбітражних інстанціях. Якщо певна країна захищає політичні та економічні пріоритети не завжди справедливими і юридично бездоганними інструментами – вона може виводити із зони очевидності окремі засоби реалізації політичних стратегій. Та їй нема потреби приховувати від власного народу причини подій і мету заходів, вжитих владою. Адже населення цієї країни теж є вигодонабувачем запланованого. Натомість, якщо йдеться про вигоду і виживання вузького кола причетних до кримінально-політичної російської верхівки, або, за О. Шкаратаном, псевдоеліти (Шкаратан, 2011), що безконтрольно експлуатує ресурси країни – такі інтереси будуть захищатися найжорсткішими методами і з камуфлюванням причин ідеологічними фантомами. Припустимо, що населення країни-агресора – попри всі істерики власних провладних ідеологів все ж втягнуте у війну обманом. Це підтверджують дані соціологічних опитувань, здійснених у РФ до 25 лютого 2014 року (Динамика отношения населения Украины к России и населения России к Украине, каких отношений с Россией хотели бы украинцы, 2014).

Усвідомлення цих речей могло б ускладнити чи взагалі унеможливити соціальну катастрофу, пов'язану з російсько-українською війною. Ймовірно, саме тому наведені дані перебувають зараз за межами колективної свідомості російського соціуму.

Але, як зазначалося, результатами статті не може бути вичерпне дослідження тих складників ситуації, відомості про які приховуються країною-агресором з використанням специфічних державних механізмів захисту інформації. У нас нема жодних підстав стверджувати, що не існує інших, ще менш прийнятних морально, етично та юридично причин і цілей війни. Ми можемо лише, спираючись на вивчення емоційної амбівалентності висловлювань політиків та пропагандистів РФ, що доходить до катаклиз («жалість до українського народу» – «переривання українського етногенезу») і фактологічної суперечливості, притаманної джерелам відкритого доступу, виявити девіації комунікаційного середовища, що свідчить про наявність у ньому зон умовчання.

Висновки.

1. Аналіз джерел відкритого доступу доводить, що висловлюванням політиків та ідеологів РФ притаманні не просто логічні помилки та поєднання логічно несумісних відомостей, а емоційно-семантична амбівалентність, притаманна людям, які перебувають у стані жорсткого внутрішнього конфлікту між усвідомленою та неусвідомленою, заблокованою захисними механізмами психотравматичною інформацією.

2. Подібний стан речей характерний для всіх рівнів поширення інформації: від офіційного до спеціальної пропаганди, представленої у різноманітних видах, від художньої творчості до неформальної комунікації.

3. Згідно з аналітичним принципом відокремлення реальних мотивів від фіктивних мотивувань подібні девіації комунікаційного простору свідчать про наявність цілком логічних і послідовних, але не припустимих з погляду етики, моралі, права цілей і причин агресії. Тема потребує подальших досліджень. Виявити і описати конкретне семантичне наповнення «соціального несвідомого», існування якого обґрунтовано у цій статті можна, лише використовуючи мультидисциплінарну методологію і джерела інформації, не доступні для цивільних науковців в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Адлер Альфред. Наука жить : пер. с англ. и нем., Киев, Port-Royal, 1997. 287 с.
2. Армія РФ вдарила по музею Сковороди на Харківщині: поранено чоловіка, будівля майже знищена. Радіо Свобода: Новини, події, 07 травня 2022, 09:57. <https://www.radiosvoboda.org/a/news-skovoroda-muzej-kharkivshchynaznyshchennia/31838601.html> (доступ 16.09.2022)
3. Бачина Мелани. «Новости Свободы: Новые случаи гибели резервистов на передовой. Месяц частичной мобилизации в России» на YouTube, 21 октября 2022, https://youtu.be/jQ_uhxzTRo (доступ 31.10.2022)
4. Білоус Світлана. Екологи зібрали докази екологічних злочинів росіян на Чернігівщині. URL: <https://cheline.com.ua/news/vijna/ekologi-zibrali-dokazi-ekologichnih-zlochiv-rosiyan-na-chernigivshhni-318003> (доступ 12.09.22)
5. Блант Максим Удар по газу. Зачем Россия бомбит украинские месторождения – Радио Свобода, 18 ноября 2022, YouTube <https://www.youtube.com/watch?app=desktop&v=u7jx1knjK7Y> 23:41 21.11.2022 (доступ 22.11.22)
6. В «Газпроме» считают, что XXI век станет «золотым веком газа» – новости на УНН | 22 июня 2012, 14:01. <https://www.unn.com.ua/ru/news/786164-u-gazpromi-vvageayut,-scho-xxi-stolittya-stane-zolotim-stolittiyam-gazu> (доступ 14.09.22)
7. В Україні реалізують перший проєкт з виробництва водню. Укрінформ 07.10.21. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3328828-v-ukraini-realizuut-persij-proekt-z-virobnictva-vodnu.html> (доступ 15.09.22)
8. Вецкий Виктор. Реальная цель и смысл СВО <http://fibusta.is/b/691667/read> (доступ 08.10.2022)
9. Візит директора ЦРУ до Києва свідчить про ескалацію війни з боку РФ, – Згурець. URL: <https://espresso.tv/priizd-direktora-tsru-do-kieva-svidchit-pro-seryoznist-mozhlivoi-yadernoi-ataki-z-boku-rf-zgurets> (доступ 31.10.2022)
10. Воронцова Оксана. ЗСУ попереджають: окупанти готують провокації під чужим прапором. Главком. <https://glavcom.ua/country/incidents/zsu-poperedzhajut-okupanti-hotujut-provokatsiji-pid-chuzhim-praporom-875640.html> (доступ 16.09.22)
11. Гасвська Аліна, Сметана Марина. «Це варвари». Російські окупанти зруйнували музей Сковороди, його обіцяють відновити. // Суспільне: новини, 7 травня, 22:14 URL: <https://suspilne.media/236846-ce-varvari-rosijski-okupanti-zrujnuvali-muzej-skovorodi-jogo-obicaut-vidnoviti/> (доступ 16.09.22)
12. ГАЗ-21. URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%90%D0%97-21> (доступ 14.09.22)
13. Делягин М. Г., Шейнов В. В. Империя в прыжке. Китай изнутри. Как и для чего «алеет Восток». Главное событие XXI века. Возможности и риски для России. – Москва: Книжный мир, 2015. – 671 с.
14. Динамика отношения населения Украины к России и населения России к Украине, каких отношений с Россией хотели бы украинцы. Данные сравнительного исследования Украина-Россия: пресс-релиз, 2014. <https://www.kiis.com.ua/?cat=reports&id=236&lang=rus> (доступ 05.10.22)
15. Живая Украина – это смерть России: шокирующее признание рашиста Холмогорова Вторжение России в Украину: Холмогоров назвал истинную причину нападения. Хвиля, 17.09.2022 22:36:00 <https://hvylya.net/news/259381-zhiva-ukraina-eto-smert-rossii-shokiruyushchee-priznanie-rashista-holmogorova> (access 06.10.22)
16. За Волгу для Путина на «Юле» просят 21 млн. Очень мутная история. За рулем, 29.05.2018. <https://www.zr.ru/content/news/912329-za-volgu-dlya-vladimira-putin/> (доступ 14.09.22)
17. Завтра война! Вооруженные силы и военная реформа в России. (Коллектив авторов; серия «Коллекция Изборского клуба»). Москва: Изборский клуб, Книжный мир, 2013. https://bookz.ru/authors/kollektiv-avtorov/zavtra-v_686.html (доступ 15.09.22)
18. Загородняя Ирина. Теперь бомбят нашу газодобычу – Шмыгаль о новых целях россиян в Украине. ТСН: война. <https://tsn.ua/ru/ato/teper-bombyat-nashu-gazodobychu-shmygal-o-novyh-celyah-rossiyan-v-ukraine-2203723.html> (доступ 22.11.22)
19. Залмаев Пітер. Историк Зубов назвал таємну мету Путіна на війні: про це бояться сказати вголос – YouTube. <https://www.youtube.com/watch?app=desktop&v=1utsmckAgZw> (доступ 28.11.2022).
20. «Звільнення» земля і війна з колективним Заходом: про що заявили Путін і Шойгу у своїх зверненнях. Прямий, 10:13, 21 вересня 2022. <https://prm.ua/zvilnennia-zemel-i-viyna-z-kolektyvnym-zakhodom-pro-shcho-zaiavyly-putin-i-shoygu-u-svoikh-zvernenniakh/> (доступ 28.11.22).
21. Знищення музею Сковороди. Українці порівнюють Росію з ІД і закликають виключити з ЮНЕСКО // BBC News Україна, 7 травня 2022. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-61362020> (доступ 15.09.22)
22. Інтерв'ю Прем'єр-міністра України Дениса Шмигала німецькій газеті «Handelsblatt», від 21.03.2021 // Кабінет Міністрів України. <https://www.kmu.gov.ua/news/intervyu-premyer-ministra-ukrayini-denisa-shmigalya-nimeckij-gazeti-handelsblatt-vid-21032021> (доступ 15.09.22)
23. Как в Украине можно добывать «зеленый» водород (19.10.20 08: 32 Энергетика) // Бізнес. Цензор. НЕТ. https://biz.censor.net/resonance/3225183/kak_v_ukraine_mojno_dobuvat_zelenuyi_vodorod (доступ 15.09.22)
24. Кравец И. Украина сделала очередной шаг к увеличению собственной добычи нефти и газа и снижению зависимости от импортных энергоресурсов. // Факты. – 2012. – 19 октября. – с. 24.

25. Майн кампф Холмогорова. Для России геноцид Украины стал смыслом её существования <https://hvylya.net/analytics/259376-mayn-kampf-holmogorova-dlya-rossii-genocid-ukrainy-stal-smyslom-ee-sushchestvovaniya> (доступ 06.10.22)
26. Марков Алексей. Холмогоров об украинских фейках: безумцы и подонки хотят войны между Россией и НАТО. Радио «Комсомольская правда», 27 февраля 2022, 17:48. https://radiokp.ru/politika/kholmogorov-ob-ukrainskikh-feykakh-bezumcy-i-podonki-khotyat-voyny-mezhdu-rossiey-i-nato_nid571320_au8118au (доступ 27.09.2022)
27. Маяковский Владимир: произведения : "Мистерия Буфф". http://www.v-mayakovsky.narod.ru/mystery_buff.html (доступ 14.09.22)
28. «Мистерия-Буфф»: неудобная утопия – Блог Исторического музея. <https://blog.mediashm.ru/?p=6913> (доступ 01.08.22)
29. «Не кожен терорист додумається». Зеленський відреагував на ракетні обстріли музею Сквороди та Одеси. НВ Україна. 7 травня, 23:29. <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/obstril-muzeyu-skvordoi-zelenskiy-vidreaguuvav-na-raketni-udri-po-odesi-ta-harkivshchini-video-50240266.html> (доступ 16.09.22)
30. Немцов утверждает, что Газпром – личный проект Путина. УНИАН, 26.09.2008. <https://www.unian.net/world/148863-nemtsov-utverjdaet-cto-gazprom-lichnyiy-proekt-putina.html> (доступ 14.09.22)
31. Нечипоренко Максим. «Энергоатом» запустил производство водорода на Запорожской АЭС. Thepage.ua. 01.10.2021, URL: <https://thepage.ua/news/energoatom-zapustil-proizvodstvo-vodoroda> (доступ 15.09.22)
32. Окупанти СПЕЦІАЛЬНО знищили музей Григорія Сквороди! Для чого?-YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=z9eOwnMGBCs> (доступ 16.09.22)
33. Панкин Иван. Александр Проханов: «Происходящее на Украине – это сотворение новой русской истории» (текст и подкаст). <https://radiokp.ru/podcast/spesproekty-radio-komsomolskaya-pravda/585489> (доступ 01.08.22)
34. Панюшкин Валерий Валерьевич, Зыгарь Михаил Викторович. «Газпром»: Новое русское оружие. Москва: Захаров. 2008. 256 с. <https://avidreaders.ru/amp/book/gazprom-novoe-russkoe-oruzhie.html> (доступ 26.09.22)
35. Попова О. Украина применит новые технологии для оценки нефтегазовых запасов. Сегодня. 2012. 19 октября. с. 7.
36. Проханов Александр. Алеюший восток. Завтра, 2022. Апрель, №15 (1476). с. 1.
37. Проханов Александр. Идеология русской мечты. Алеюший восток. YouTube. <https://youtu.be/cUTLIOzqEE8> (доступ 09.10.2022)
38. Проханов Александр. Сухое море. «Завтра», №10, 9 марта 2017 года, за: <https://ru-prokhanov.livejournal.com/tag/%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%85%D0%B8> (доступ 15.09.22)
39. Томин Арсений. Александр Проханов заявил о неизбежности войны с Украиной. МК.RU. 22.02.2022 в 22:12. <https://www.mk.ru/amp/politics/2022/02/22/aleksandr-prokhanov-zayavil-o-neizbezhnosti-voyny-s-ukrainoy.html> (доступ 28.11.2022).
40. У Чорному морі масово гинуть дельфіни – порушили справу про екоцид через агресію рф. Укрінформ. <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3566392-u-cornomu-mori-masovo-ginut-delfini-porusili-spravu-pro-ekocid-cerez-agresiu-rf.html> (доступ 12.09.22)
41. Холмогоров Егор. Карать карателей. Хроники Русской весны. Москва.: Книжный мир, 2015. – 416 с. – ISBN 978-5-8041-0732-2. <https://hi.lib.limited/book/3102724/dc01f8> (доступ 06.10.22)
42. Хоменко И. Границы возможного: о категориях достоверности и объективности журналистского расследования. Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences, 2016. IV (13), Issue: 82. p. 44-49. URL. www.seanewdim.com (доступ 25.09.22)
43. Хоменко Ілля, Єлісєвєнкє Юрїй, Фємєнкє Володїмїр. Полїтїчнї мїфєлогємї вїйни у дзеркалі комунїкацїйногє і психологїчного аналїзу. Sciences of Europe. 2022. No 102. p. 55-67.
44. Хоменко Ілля. Прєвєнтївна деконструкцїя ідеологїчного концепту у контекстї медїйної гїбридної вїйни (на прикладах радїєс «Утопїя» і «Губєрнатор»). Стиль і текст, 2015. вип. 16. с. 8-17.
45. Через російську агресію у Чорному морі загинули не менш як три тисячі дельфінів – учений. Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3514234-cerez-rosijsku-agresiu-u-cornomu-mori-zaginuli-ne-mens-ak-tri-tisac-delfiniv-ucenij.html> (доступ 12.09.22)
46. Черкасов Андрей. «Десатанизация» Украины: «крестовый поход» кремлевской пропаганды. 3 ноября 2022 года 16:51 мск. Настоящее Время. <https://www.currenttime.tv/a/desatanizatsiya-ukrainy-krestovyy-pohod-kremlevskoy-propagandy/32113969.html> (доступ 22.11.22)
47. Что такое Изборский клуб? – YouTube, 2015. <https://www.youtube.com/watch?v=5H7BLsNoBxQ> (доступ 15.09.22)
48. Шкаратан Овсей. Российская «Псевдоэлита» и ее идентификация в мировом и национальном контекстах. «КиберЛенинка», 2012. «Экономическая политика», Москва, 2011. №5. с. 9-20. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/rossiyskaya-psevdoelita-i-ee-identifikatsiya-v-mirovom-i-natsionalnom-kontekstah-1> (доступ 14.09.22)
49. Bastian Nicole, Munchrath Jens. Ukraines Premier Denys Schmyhal: „Wir unterstützen alle Sanktionen gegen Nord Stream 2“ . Handelsblatt, 21.03.2021. <https://www.handelsblatt.com/politik/international/interview-ukraines-premier-denys-schmyhal-wir-unterstuetzen-alle-sanktionen-gegen-nord-stream-2/27025954.html> (access 09/15/2022)
50. Bohr N. Light and Life. Nature.1933. April. p. 457-459.
51. Borrell Josep, High Representative of the European Union for Foreign Affairs and Security Policy / Vice-President of the European Commission. The Security Council debate: the most important moment of my week in New York. EEAS Website, 09/27/2022. https://www.eeas.europa.eu/eeas/security-council-debate-most-important-moment-my-week-new-york_en (access 10/05/2022)
52. Dongfanghong BJ760. https://ru.wikipedia.org/wiki/Dongfanghong_BJ760 (access 09/14/2022)

53. Freud Sigmund. Group Psychology and the Analysis of the Ego. Science and Technology | English | 12/12/13 : <https://freeditorial.com/en/books/group-psychology-and-the-analysis-of-the-ego> (access 09/15/2022)
54. Fromm Eric. Beyond the Chains of Illusion: My Encounter with Marx and Freud, 2009. book pdf download. <https://www.y-sk-books.com/en/show/book/beyond-the-chains-of-illusion:-my-encounter-with-marx-and-freudpdf> (access 10/09/2022)
55. Jung C. G. The Tavistock Lectures. On the Theory and Practice of Analytical Psychology, 1935. <https://pdfdrive.to/pdfs/the-collected-works-of-cg-jung-pdf> (access 10/05/2022)
56. Kholmogorov Egor Stanislavovich – biography, dossier, assets. War and sanctions. <https://sanctions.nazk.gov.ua/en/sanction-person/22849/> (access 10/08/2022)
57. Lacan Jacques, Miller Jacques-Alain. The Ethics of Psychoanalysis 1959-1960. The Seminar of Jacques Lacan. Routledge, 2013. <https://www.perlego.com/book/1514577/the-ethics-of-psychoanalysis-19591960-the-seminar-of-jacques-lacan-pdf> (access 10/05/2022)
58. Lasswell Harold D. The Garrison State. American Journal of Sociology. – Vol. 46, No. 4 (Jan., 1941), pp. 455-468 (14 pages). <https://www.jstor.org/stable/2769918> (access 09/10/2022)
59. Popper Karl. The Open Society and its Enemies. The spell of Plato. London, George Routledge & son, ltd, 1947 (first published reprinted 1947). https://www.google.com/url?esrc=s&q=&rct=j&sa=U&url=https://antilogicalism.com/wp-content/uploads/2018/04/open-society-2.pdf&ved=2ahUKewi3ytL_2Mj6AhWDlosKHeg0CmIQFnoECAYQAg&usq=AOvVaw2T-9mwqZxLYy6PuTEM-xcZ (access 10/05/2022)

References:

1. Adler, A. (1997). Nauka zhit' [Science to live]. Kiyev: Port-Royal [in Russian].
2. Armiya RF vdaryla po muzeyu Skovorody na Kharkivshchyni: poraneno cholovika, budivlya mayzhe znyshchena. (2022) [The Russian army struck the Skovorody museum in the Kharkiv region: a man was wounded, the building was almost destroyed]. *Radio Svoboda: Novyny, podiyi, 07 travnya, 09:57*. Retrieved 09/16/2022, from: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-skovoroda-muzey-kharkivshchyna-znyshchennia/31838601.html> [in Ukrainian].
3. Bachina, M. (2022) «Novosti Svobody: Novyye sluchai gibeli rezervistov na peredovoy. Mesyats chastichnoy mobilizatsii v Rossii» na YouTube, 21.10, . ["Freedom News: New deaths of reservists on the front line. A month of partial mobilization in Russia" on YouTube, October 21]. Retrieved 10/31/2022, from: https://youtu.be/jQ_uxyzTRo [In Russian].
4. Belous, S. (2022) Ekology zibraly dokazyekologichnih zlochiviv rosiyan na Chernigivshhini. [Environmentalists collected evidence of environmental crimes committed by Russians in Chernihiv Region]. Retrieved 09/12/2022, from: <https://cheline.com.ua/news/vijna/ekologi-zibrali-dokazi-ekologichnih-zlochiviv-rosiyan-na-chernigivshhini-318003> [in Ukrainian].
5. Blant, M. (2022). Udar po gazu. Zachem Rossiya bombit ukrainskiye mestorozhdeniya – Radio Svoboda, 18 noyabrya 2022. [Gas blow. Why is Russia bombing Ukrainian fields – Radio Liberty, November 18]. Retrieved 11/22/2022, from: <https://www.youtube.com/watch?v=u7jx1knjK7Y> [In Russian].
6. V «Gazprom» schitayut, chto XXI vek stanet "zlotym vekom gaza" – novosti na UNN, 2012. 07/ 22, 14:01. [In "Gazprom" believe that the XXI century will be the "golden age of gas"] – *news on UNN*. June 22, 2012, 14:01. Retrieved 09/14/2022, from: <https://www.unn.com.ua/ru/news/786164-u-gazpromi-vvageayut,-scho-xxi-stolittya-stane-zolotim-stolittyam-gazu> [In Russian].
7. V Ukraini realizuut persij proekt z virobniactva vodnu. [The first hydrogen production project is being implemented in Ukraine]. (2021). *Ukrinform* 10/07. Retrieved 09/15/2022, from: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3328828-v-ukraini-realizuut-persij-proekt-z-virobniactva-vodnu.html> [in Ukrainian].
8. Vetskiy, V. Real'naya tsel' i smysl SVO. [The real purpose and meaning of the special military operation]. Retrieved 10/08/2022, from: <http://fibusta.is/b/691667/read> [In Russian].
9. Vizyt direktora TSRU do Kieva svidchit pro seryoznist mozhlivoi yadernoi ataki z boku rf, – Zgurets. [The visit of the director of the CIA to Kyiv indicates the escalation of the war on the part of the Russian Federation, – Zgurets]. (2022) Retrieved 10/31/2022, from: <https://espresso.tv/priizd-direktora-tsru-do-kieva-svidchit-pro-seryoznist-mozhlivoi-yadernoi-ataki-z-boku-rf-zgurets> [in Ukrainian]
10. Vorontsova, O. (2022). ZSU poperedzhajut: okupanti hotujut provokatsiji pid chuzhim praporom. [The Ukrainian Armed Forces warn: the occupiers are preparing provocations under a foreign flag]. *Glavkom*. Retrieved 09/16/2022, from: <https://glavkom.ua/country/incidents/zsu-poperedzhajut-okupanti-hotujut-provokatsiji-pid-chuzhim-praporom-875640.html> [in Ukrainian]
11. Gaevska A., Smetana M. (2022) «Tse varvary». Kosijski okupanti zrujnuvali muzej Skovorodi, jogo obicaut vidnovyty. Suspilne: Novyny, 07/05/22:14. ["These are barbarians." The Russian occupiers destroyed the Skovoroda museum, they promise to restore it. *Suspilne: novyny*, May 7, 22:14]. Retrieved 09/16/2022, from: : <https://suspilne.media/236846-ce-varvari-rosijski-o-kupanti-zrujnuvali-muzej-skovorodi-jogo-obicaut-vidnoviti/> [in Ukrainian]
12. GAZ-21. (no date). Retrieved 09/14/2022, from: <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%90%D0%97-21> [In Russian].
13. Delyagin, M. G., Sheyanov, V. V (2015). Imperiya v pryzhke. Kitay iznutri. Kak i dlya chego «aleyet Vostok». Glavnoye sobytiye XXI veka. Vozmozhnosti i riski dlya Rossii. [Empire in the jump. China from within. How and for what "reddens the East". The main event of the XXI century. Opportunities and risks for Russia]. – *Moskva: Knizhnyy mir*, 2015. 671 p. [In Russian].
14. Dinamika otnosheniya naseleniya Ukrainy k Rossii i naseleniya Rossii k Ukraine, kakikh otnosheniy s Rossiyei khoteli by ukraintsy. Dannyye sravnitel'nogo issledovaniya Ukraina-Rossiya: press-reliz (2014). [The dynamics of the attitude of the population of Ukraine towards Russia and the population of Russia towards Ukraine, what kind of relations Ukrainians

- would like with Russia. Comparative study data Ukraine-Russia: press release, 2014]. Retrieved 10/05/2022, from: <https://www.kiis.com.ua/?cat=reports&id=236&lang=rus> [In Russian].
15. Zhivaya Ukraina – eto smert' Rossii: shokiruyushcheye priznaniye rashista Kholmogorova Vtorzheniye Rossii v Ukrainu: Kholmogorov nazval istinnuyu prichinu napadeniya. Khvilya, 17.09. 22:36:00 (2022) [Living Ukraine is the death of Russia: the shocking confession of rashist Kholmogorov Russian invasion of Ukraine: Kholmogorov called the true reason for the attack. Khvilya, .09/17/22:36:00]. Retrieved 10/06/2022, from: <https://hvylyia.net/news/259381-zhivaya-ukraina-eto-smert-rossii-shokiruyushchee-priznanie-rashista-holmogorova> [In Russian].
 16. Za Volgu dlya Putina na «Yule» prosyat 21 mln. Ochen' mutnaya istoriya. [For the Volga for Putin on the Yulia they ask for 21 million. A very muddy story] (2018). *Za rulem*, 29.05. Retrieved 09/14/2022, from: <https://www.zr.ru/content/news/912329-za-volgu-dlya-vladimira-putin/> [In Russian].
 17. Zavtra voyna! Vooruzhennyye sily i voyennaya reforma v Rossii. (Kollektiv avtorov; seriya «Kollektsiya Izborskogo kluba»). 2013.[War tomorrow! Armed forces and military reform in Russia. (A team of authors; series "Collection of the Izborsk Club")], 2013. *Moskva: Izborskiy klub, Knizhnyy mir*. Retrieved 09/15/2022, from: <https://bookz.ru/authors/kollektiv-avtorov/zavtra-v-686.html> [In Russian].
 18. Zagorodnyaya, I. (2022). Teper' bombyat nashu gazodobychu – Shmygal' o novykh tselyakh rossiyan v Ukraine [Now our gas production is being bombed – Shmyhal on new goals of Russians in Ukraine]. *TSN: War*, 11/17, 10:23, Retrieved 11/22/2022, from: <https://tsn.ua/ru/ato/teper-bombyat-nashu-gazodobychu-shmygal-o-novykh-celyah-rossiyan-v-ukraine-2203723.html> [In Russian].
 19. Zalmayev, P. (2022). Zalmayev Piter. Istoryk Zubov nazvav tayemnu metu Putina na viyni: pro tse boyatsya skazaty vholos – YouTube. [Historian Zubov named Putin's secret goal in the war: they are afraid to say it out loud – YouTube]. Retrieved 11/28/2022, from: <https://www.youtube.com/watch?app=desktop&v=lutsmckAgZw> [in Ukrainian, Russian]
 20. «Zvilnennya» zemel i viyna z kolektyvnym Zakhodom: pro shcho zavyavly Putin i Shoyhu u svoiykh zvernennyakh. ["Liberation" of lands and war with the collective West: what Putin and Shoigu said in their addresses], 2022. *Pryamyi*, 10:13, 11. 21. Retrieved 11/28/2022, from: <https://prm.ua/zvilnennia-zemel-i-viyna-z-kolektyvnym-zakhodom-pro-shcho-zaiavyly-putin-i-shoigu-u-svoikh-zvernenniakh/>
 21. Znyshchennya muzeyu Skovorody. Ukrayintsi porivnyuyut Rosiyu z ID i zaklykayut vyklyuchyty z YUNESKO [Destruction of the Skovoroda Museum. Ukrainians compare Russia to IS and call for exclusion from UNESCO]. *BBC News Ukraine*, May 7, 2022. Retrieved 09/15/2022, from: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-61362020> [in Ukrainian]
 22. Intervyu Premyer-ministra Ukrayini Denisa Shmigalya nimeckij gazetii "Handelsblatt" vid 21.03. [Interview of the Prime Minister of Ukraine Denys Shmyhal to the German newspaper "Handelsblatt", dated 03/21/2021 // Cabinet of Ministers of Ukraine]. (2021) Retrieved 09/15/2022, from: <https://www.kmu.gov.ua/news/intervyu-premyer-ministra-ukrayini-denisa-shmigalya-nimeckij-gazeti-handelsblatt-vid-21032021> [in Ukrainian]
 23. Kak v Ukraine mozno dobyvat' «zelenyy» vodorod (19.10.20 08:32 Yenergetika Biznes.Tsenzor.NET). [How “green” hydrogen can be produced in Ukraine (10/19/20 08:32 Energy)] (2020) Retrieved 09/15/2022, from: https://biz.censor.net/resonance/3225183/kak_v_ukraine_mojno_dobuvat_zelenyyi_vodorod [In Russian].
 24. Kravets, I. (2012).Ukraina sdelala ocherednoy shag k uvelicheniyu sobstvennoy dobychi nefiti i gaza i snizheniyu zavisimosti ot importnykh energoresursov. [Ukraine has taken another step towards increasing its own oil and gas production and reducing dependence on imported energy resources]. *Fakty*. October, 19. [In Russian].
 25. Mayn Kampf Kholmogorova. Dlya Rossii genotsid Ukrainy stal smyslom yeyo sushchestvovaniya [Mein Kampf Kholmogorov. For Russia, the genocide of Ukraine has become the raison d'etre of its existence]. Retrieved 10/06/2022, from: <https://hvylyia.net/analytics/259376-mayn-kampf-holmogorova-dlya-rossii-genocid-ukrainy-stal-smyslom-ee-sushchestvovaniya> [In Russian].
 26. Markov, A. (2022). Kholmogorov ob ukrainskikh feykakh: bezumtsy i podonki khotyat voyny mezhdru Rossiyei i NATO. [Kholmogorov about Ukrainian fakes: madmen and scum want war between Russia and NATO]. *Radio «Komsomolskaya Pravda»*, February 27, 17:48. Retrieved 09/27/2022, from: https://radiokp.ru/politika/kholmogorov-ob-ukrainskikh-feykakh-bezumcy-i-podonki-khotyat-voyny-mezhdru-rossiyei-i-nato_nid571320_au8118au [In Russian].
 27. Mayakovskiy, V. (no date). Proizvedeniya : "Misteriya Buff". [Mayakovskiy Vladimir, works: "Mystery Buff"]. Retrieved 09/14/2022, from: http://www.v-mayakovskiy.narod.ru/mystery_buff.html [In Russian].
 28. «Misteriya-Buff»: neudobnaya utopiya – Blog Istoricheskogo muzeya. ["Mystery Buff": an inconvenient utopia – Museum of History Blog]. (2022). Retrieved 08/01/2022, from: <https://blog.mediashm.ru/?p=6913> [In Russian].
 29. «Ne kozhen teroryst dodumayetsya». Zelenskyy vidreahuvav na raketni obstrily muzeyu Skovorody ta Odesy. NV Ukrayina. 7 travnya, 23:29. ["Not every terrorist will figure it out." Zelensky reacted to the missile attacks on the Skovoroda and Odesa museums]. (2022). *NV Ukraine*. May 7, 23:29. Retrieved 08/01/2022, from: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/obstril-muzeyu-skovorodi-zelenskiy-vidreahuvav-na-raketni-udri-po-odesi-ta-harkivshchini-video-50240266.html> [in Ukrainian]
 30. Nemtsov utverzhdayet, chto Gazprom – lichnyy proyekt Putina [Nemtsov says Gazprom is Putin's personal project], 2008. Retrieved 09/14/2022, from: <https://www.unian.net/world/148863-nemtsov-utverjdaet-chto-gazprom-lichnyiy-proekt-putina.html> [In Russian].
 31. Nechiporenko, M. (2021) «Energoatom» zapustil proizvodstvo vodoroda na Zaporozhskoy AES. ["Energoatom" launched hydrogen production at the Zaporizhia NPP]. *Thepage.ua*. 01.10., Retrieved 09/15/2022, from: <https://thepage.ua/news/energoatom-zapustil-proizvodstvo-vodoroda> [In Russian].
 32. Okupanty SPETSIALNO znyshchyly muzey Hryhoriya Skovorody! Dlya choho?-YouTube. [The occupiers ESPECIALLY destroyed the Hryhoriy Skovoroda museum! What for? – YouTube] (2022). Retrieved 09/16/2022, from: <https://www.youtube.com/watch?v=z9eOwnMGBCs> [in Ukrainian]

33. Panyushkin, V., Zygar, M. (2008). Gazprom: novoe russkoe oruzhie. [Gazprom: New Russian weapons]. *Moscv: Zakharov. 2008. 256 p.* Retrieved 09/26/2022, from: <https://avidreaders.ru/amp/book/gazprom-novoe-russkoe-oruzhie.html> [In Russian].
34. Popova, O. (2012). Ukraina primenit novyye tekhnologii dlya otsenki neftegazovykh zasobov. [Ukraine will apply new technologies to assess oil and gas reserves]. *Segodnya*. October 19. p. 7. [In Russian].
35. Prokhanov, A. (2022a). Aleyushchiy vostok. [Reddening east]. *Zavtra*, April, No. 15 (1476). p. 1. [In Russian].
36. Prokhanov, A. (2022b). Ideologiya russkoy mechty. Aleyushchiy vostok. [The ideology of the Russian dream. Reddening east]. *YouTube*. Retrieved 10/09/2022, from: <https://youtu.be/cUTLIOzqEE8> [In Russian].
37. Prokhanov, A. (2017). Sukhoje more. [Dry sea]. *Zavtra*, No. 10, March 9, Retrieved 09/15/2022, from: <https://ru-prokhanov.livejournal.com/tag/%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%85%D0%B8> [In Russian].
38. Tomin, A. (2022). Aleksandr Prokhanov zayavil o neizbezhnosti voyny s Ukrainoy. [Alexander Prokhanov announced the inevitability of war with Ukraine]. *MK RU*, 22.02. at 22:12. Retrieved 11/28/2022, from: <https://www.mk.ru/amp/politics/2022/02/22/aleksandr-prokhanov-zayavil-o-neizbezhnosti-voyny-s-ukrainoy.html> [In Russian].
39. U Chornomu mori masovo gynut delfiny – porusyly spravu pro ekocid cherez agresiu RF. [At the Black Sea mass dolphins perish – they destroyed the right about ecocide through the aggression of the Russian Federation]. (2022). *Ukrinform*. Retrieved 09/12/2022, from: <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3566392-u-cornomu-mori-masovo-ginut-delfini-porusyly-spravu-pro-ekocid-cherez-agresiu-rf.html> [in Ukrainian]
40. Kholmogorov, E. (2015). Karat' karateley. Khroniki Russkoy vesny. Knizhnyy mir, 2015. – 416 s. [Punish the punishers. Chronicles of the Russian Spring]. *Moscow: Knizhny Mir*, 2015. – 416 p. – ISBN 978-5-8041-0732-2. Retrieved 10/06/2022, from: <https://hi.lib.limited/book/3102724/dc01f8> [In Russian].
41. Khomenko, I. (2016). Granitsy vozmozhnogo: o kategoriakh dostovernosti i ob'yektivnosti zhurnalistskogo rassledovaniya. [Boundaries of the possible: on the categories of reliability and objectivity of journalistic investigation]. *Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences*, IV (13), Issue: 82. p. 44-49. Retrieved 09/25/2022, from: www.seanewdim.com [in Russian].
42. Khomenko, I., Yelisovenko, Y., Fomenko, V. (2022). Politychni mifologemy vyiny u dzerkali komunikaciynogo ta psykholoichnogo analizu. [Political mythology of war in the mirror of communication and psychological analysis]. *Sciences of Europe*. No 102. p. 55-67. [in Ukrainian].
43. Khomenko, I. (2015). Preventyvna dekonstruktsiya ideolohichnogo kontseptu u konteksti mediynoyi hibrydnoyi vyiny (na prykladakh radiopyes «Utopiya» I «Hubernator»). [Preventive deconstruction of the ideological concept in the context of the media hybrid war (on the examples of the radio plays "Utopia" and "Governor"). *Styl' i tekst*, №. 16. p. 8-17. [in Ukrainian].
44. Cherez rosiysku ahresiyu u Chornomu mori zahynuly ne mensh yak try tysyachi delfiniv – uchenyy. [Due to Russian aggression, at least three thousand dolphins died in the Black Sea – scientist]. (2022) *Ukrinform*. Retrieved 09/12/2022, from: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3514234-cherez-rosiysku-agresiu-u-cornomu-mori-zaginuli-ne-mensh-ak-tri-tisaci-delfiniv-uchenij.html> [in Ukrainian].
45. Cherkasov, A. (2022). «Desatanizatsiya» Ukrainy: «krestovyy pokhod» kremlevskoy propagandy. 03.11, 16:51 msk Nastoyashcheye vremya ["De-Satanization" of Ukraine: Kremlin Propaganda's "Crusade" November 3, 2022 16:51 Moscow time] Retrieved 11/22/2022, from: <https://www.currenttime.tv/a/desatanizatsiya-ukrainy-krestovyy-pohod-kremlevskoy-propagandy/32113969.html> [In Russian].
46. Chto takoye Izborsky Club? (2015) [What is the Izborsky Club?]. *YouTube*. Retrieved 09/15/2022, from: <https://www.youtube.com/watch?v=5H7BLsNoBxQ> [In Russian].
47. Shkaratan, O. (2011). Rossiyskaya «psevdoelita» i ee identifikatsiya v mirovom i natsionalnom kontekstah. [Russian "pseudo-elite" and its identification in world and national contexts]. *«KyberLeninka», 2012. «Economic Policy», Moscow, 2011. No. 5. p. 9-20.* Retrieved 09/14/2022, from: <https://cyberleninka.ru/article/n/rossiyskaya-psevdoelita-i-ee-identifikatsiya-v-mirovom-i-natsionalnom-kontekstah-1> [In Russian].
48. Bastian N., Munchrath J. (2021). Ukraines Premier Denys Schmyhal: „Wir unterstutzen alle Sanktionen gegen Nord Stream 2“. [Prime Minister of Ukraine Denys Shmyhal: "We support all sanctions against Nord Stream 2"]. *Handelsblatt*, 21.03. Retrieved 09/15/2022, from: <https://www.handelsblatt.com/politik/international/interview-ukraines-premier-denys-schmyhal-wir-unterstuetzen-alle-sanktionen-gegen-nord-stream-2/27025954.html> [in German].
49. Bohr, N. (1933). Light and Life. *Nature*. April. p. 457-459.
50. Borrell, J. (2022). High Representative of the European Union for Foreign Affairs and Security Policy / Vice-President of the European Commission. The Security Council debate: the most important moment of my week in New York. *EEAS Website*, 27.09. Retrieved 09/15/2022, from: https://www.eeas.europa.eu/eeas/security-council-debate-most-important-moment-my-week-new-york_en
51. Dongfanghong BJ760. (No date). Retrieved 09/14/2022, from: https://ru.wikipedia.org/wiki/Dongfanghong_BJ760
52. Freud, S. (2013). Group Psychology and the Analysis of the Ego. *Science and Technology*. 12. 12. Retrieved 09/15/2022, from: <https://freeditorial.com/en/books/group-psychology-and-the-analysis-of-the-ego>
53. Fromm, E. (2009). Beyond the Chains of Illusion: My Encounter with Marx and Freud, . book pdf download. Retrieved 09/10/2022, from: <https://www.ysk-books.com/en/show/book/beyond-the-chains-of-illusion:-my-encounter-with-marx-and-freudpdf>
54. Jung, C. G. (1935). The Tavistock Lectures. On the Theory and Practice of Analytical Psychology. Retrieved 10/08/2022, from: <https://pdfdrive.to/pdfs/the-collected-works-of-cg-jung-pdf>
55. Kholmogorov Egor Stanislavovich – biography, dossier, assets (no date) *War and sanctions*. Retrieved 10/08/2022, from: <https://sanctions.nazk.gov.ua/en/sanction-person/22849/>

56. Lacan, J., Miller, J.-A. (2013) *The Ethics of Psychoanalysis 1959-1960. The Seminar of Jacques Lacan. Routledge.* Retrieved 10/05/2022, from: <https://www.perlego.com/book/1514577/the-ethics-of-psychoanalysis-19591960-the-seminar-of-jacques-lacan-pdf>
57. Lasswell, H. D. (1941). The Garrison State. *American Journal of Sociology*. Vol. 46, No. 4 (Jan.), pp. 455-468 (14 pages). Retrieved 09/10/2022, from: <https://www.jstor.org/stable/2769918>
58. Popper, K. (1947). *The Open Society and its Enemies. The spell of Plato. London, George Routledge & son, ltd, (first published reprinted 1947).* Retrieved 10/05/2022, from: https://www.google.com/url?esrc=s&q=&rct=j&sa=U&url=https://antilogicalism.com/wp-content/uploads/2018/04/open-society-2.pdf&ved=2ahUKEwi3ytL_2Mj6AhWDlosKHeg0CmIQFnoECAYQAg&usg=AOvVaw2T-9mwqZxLYy6PuTEM-xcZ